

Lapsen asema ja osallisuus asiakkaana ja tiedon tuottajana

Anu Lehtisaari

Erikoissosiaalityöntekijän koulutus

Rakenteellisen sosiaalityön erikoisala

Jyväskylän yliopisto

21.5.2023

Tiivistelmä

Selvittelen lopputyössäni lapsen asemaa tiedon tuottajana ja asiakkaana osallisuuden ja kuulluksi tulemisen näkökulmasta. Lopputyö sijoittuu kriittisen rakenteellisen sosiaalityön tutkimusperinteeseen, ja näkökulma tarkentuu Anneli Pohjolan rakenteellisen sosiaalityön jäsennystä noudatellen inkluusiotyön ja tietotyön ulottuvuuksiin. Aiheen valinta perustuu työyksikössäni toteutettuun lapsiperheiden palvelutarpeen arvioinnin ensiarviointivaiheen toimintamallin kehittämiskokeiluun, joka sai minut pohtimaan lapsen oikeuksien toteutumista ja osallisuutta asiakkuudesta päätettäessä sekä sitä, minkälaisen tiedon pohjalta sosiaalipalvelujen organisaation rakenteita ja toimintatapoja kehitetään. Lopputyössä tarkastelen sekundaariaineiston kautta, miten lapset ja nuoret ovat mukana tämän tiedon tuottamisessa, kuuluuko siinä heidän äänensä ja minkälaisiin asioihin tiedolla halutaan vaikuttaa. Tutkimuskysymykseni ovat, miten lasten ja nuorten osallisuus näkyy tiedon tuottamisessa ja tiedolla vaikuttamisessa ja mitä tietoa lapset tuottavat tuen saamisesta ja sen esteistä?

Lopputyön aineistona on Suomesta kerättyyn empiiriseen aineistoon pohjautuvia tutkimuksia (7) ja raportteja (2), joissa tarkastellaan lasten ja nuorten kokemuksia tuen saamisesta palveluissa. Tietoteoreettisena viitekehyksenä on pragmatismi, jonka tietokäsitys korostaa tiedon käyttökelpoisuutta ja hyödyllisyyttä, ja on siten oivallinen taustafilosofia sosiaalityön käytäntöjen ja kehittämistoiminnan tutkimuksessa. Tutkimusmenetelmänä käytän kuvailevaa kirjallisuuskatsausta, joka yhteiskuntatieteellisenä lähestymistapana soveltuu tuoreiden näkökulmien löytämiseen tutkittavasta ilmiöstä sekä uusien menettelytapojen ja hyvien käytäntöjen kehittämiseen. Olen analysoinut aineiston teoriaohjaavalla sisällönanalyysillä teemoittelemalla aineistoartikkeleiden sisältöä Laura Lundyn osallisuusmallin pohjalta, ja etsimällä teksteistä avun saamista tukevia ja estäviä asioita. Syntetisointi on tehty abduktiivisen päättelyn ja kriittisen ajattelun keinoin.

Tulokset osoittavat, että lasten ja nuorten osallisuus tiedontuottajina on vahvempaa, kun heillä on mahdollisuus ilmaista näkemyksiään monimuotoisilla ja yksilöllisillä tavoilla, kertomisen tila on tuttu ja turvallinen, ja kertominen tapahtuu lapselle sopivana ajankohtana hänelle itselleen sopivalla tahdilla. Tutkijan ja osallistujan välisellä vuorovaikutussuhteella on merkitystä lapsen osallisuuteen määriteltäessä sitä, mihin hänen kokemustiedollaan pyritään vaikuttamaan ja kenelle se on suunnattu. Aineiston tutkimuksissa tutkijoiden tehtävänä on toimia lasten ja nuorten kokemustiedon sanoittajana ja toteuttaa sosiaalisen asianajon tehtävää tiedolla vaikuttamisen kautta. Aineistossa puhutellaan laajasti palvelujärjestelmän toimijoita päätöksentekijöistä lapsia kohtaaviin ammattilaisiin, ja korostetaan onnistuneen kohtaamisen merkitystä avun saamista edistävänä tekijänä. Avun saamista ja sen esteitä tarkastellessa tulisi kiinnittää erityistä huomiota tuen saavutettavuuteen, palvelukohtaamisen lapsilähtöisyyteen ja palvelujen tosiasialliseen saatavuuteen, joiden toteutumisessa rakenteellisilla ratkaisuilla näyttäisi olevan perustavanlaatuista merkitystä.

Tiedolla johtamisessa sekä lasten, nuorten ja perheiden palvelujen ja palvelujärjestelmän kehittämisessä tulisi suunnitteluvaiheessa tarkastella samanaikaisesti erilaisin menetelmin tehtyjä tutkimuksia riittävän laajan ja kehittämiskohdetta monipuolisesti valaisevan tietopohjan keräämiksi. Tutkimustiedon nostaminen julkiseen keskusteluun voisi tehdä jo olemassa olevasta tiedosta saavutettavampaa myös päättäjille. Lapsivaikutusten ennakoinniseksi lasten ja nuorten kokemustietoa tulisi hyödyntää aktiivisesti jo kehittämistyön suunnitteluvaiheessa.

Sisällys

1	JOHDANTO	5
2	LAPSEN ASEMA ASIAKKAANA	7
3	LOPPUTYÖTÄ OHJAAVA KÄSITTEELLINEN VIITEKEHYS	10
	3.1. Tietokäsityksenä pragmatismi	10
	3.2. Rakenteellisen sosiaalityön näkökulma	11
	3.3. Osallisuus lopputyön keskeisenä käsitteenä	12
4	LOPPUTYÖN TOTEUTUS	14
	4.1. Kuvaileva kirjallisuuskatsaus tutkimusmenetelmä	14
	4.2. Aineisto	14
	4.3. Tutkimuskysymykset	17
5	TULOKSET	18
	5.1. Osallisuus tiedontuottajana tutkimusprosessissa	18
	5.1. Palveluosallisuus	19
6	POHDINTA	23
	LÄHTEET	25

Taulukot

TAULUKKO 1

Aineiston esittely

15

1. Johdanto

Pohdin rakenteellisen sosiaalityön erikoistumiskoulutuksen lopputyössäni lapsen asemaa tiedon tuottajana ja sosiaalityön palvelujen asiakkaana erityisesti osallisuuden ja kuulluksi tulemisen näkökulmista. Ilmiö valikoitui lopputyön aiheeksi työyksikössäni syksyllä 2021 toteutetun varhaisen tuen työskentelyn kokeilun myötä. Kokeilussa oli tavoitteena selvittää sosiaalihuoltolain mukaisen yhteydenoton tai lastensuojeluilmoituksen vireilletuloa seuraavien seitsemän arkipäivän (SHL 36§) aikana, onko palvelutarpeen arviointi tehtävä, vai pystytäänkö perhe ohjaamaan suoraan tarpeen mukaisen tuen piiriin ilman laajempaa palvelutarpeen arviointiprosessia (Alatalo ym., 2019). Kokeilun taustalla oli ajatus, että perheet, joista on tehty aiheeton lastensuojeluilmoitus, välttäisivät raskaan palvelutarpeen arvioinnin, tuen tarpeessa olevia lapsia ja perheitä kyettäisiin ohjaamaan suoraan tarkoituksenmukaisiin palveluihin nopealla aikataululla ja jatkuvasti lisääntyvää palvelutarpeen arviointien määrää pystyttäisiin rajaamaan.

Lähes kaikki varhaisen tuen työskentelyssä toteutetut ensiarvioinnit tehtiin puhelimitse keskustelemalla huoltajan kanssa. Lapsen näkemys tuen tarpeesta jäi lähes aina selvittämättä, jolloin lapsen osallisuus ja oikeus tulla kuulluksi omassa asiassaan (Lapsen oikeuksien sopimus, artikla 12; LsL 5§; ShL 32§) ei toteutunut. Havaintojeni mukaan toimintatapa toimi asiakkaille pyörovena: perheitä, jolle ei aloitettu asiakkuuteen perustuvaa palvelutarpeen arviointia, palasi samojen tai jo vaikeutuneiden pulmien vuoksi arviointiin suhteellisen lyhyen ajan kuluessa. Työntekijöiden näkökulmasta toimintatapa oli äärimmäisen kuormittava, ja organisaation kannalta tehoton työntekijöiden käyttäessä moninkertaisesti aikaa samaan asiaan. Kehittämiskokeilun lopputulos oli lopulta täysin päinvastainen alkuperäisiin tavoitteisiin nähden.

Tarkastellessani kehittämiskokeilua jälkikäteen on selvää, ettei kokeilun tavoitteita, edellytyksiä ja motiiveja mietitty riittävän huolellisesti ennen kokeilun aloittamista (Muurinen, 2019). Myös lähiesihenkilö ja organisaation keskijohto jäi liian etäälle kokeilun suunnittelusta ja toteutuksesta (mt.). Kehittämiskokeilusta ei kerätty palautetta asiakkailta, eikä työntekijöiltä koottu sellaista seurantatietoa, minkä pohjalta kokeilun vaikuttavuutta, hyötyä, haittoja tai lapsivaikutuksia pystyttäisiin systemaattisesti arvioimaan. (vrt. Espoon keskuksen lastensuojelu, 2017)

Lapsiperheiden sosiaalityön palvelutarpeen arvioinnissa ja lastensuojelun tarpeen selvittämisessä on asian vireilletulosta lähtien kyse aina lapsen asiakkuudesta ja tuen tarpeesta, joten on varsin kummallista, ellei lapsella ole mahdollisuutta tulla kuulluksi. Kehittämiskokeilussa työskentely pääosin aikuisten asiakasohjaukseen painottuvana toimintana sai minut pohtimaan lapsen oikeuksien toteutumista ja osallisuutta asiakkuudesta päätettäessä sekä sitä, minkälaisen tiedon

pohjalta sosiaalipalvelujen organisaation rakenteita ja toimintatapoja kehitetään. Kysymys on mielestäni olennainen erityisesti tämänhetkisessä hyvinvointialueiden palvelujärjestelmien kiihkeässä uudistusvaiheessa, jossa korostetaan tiedolla johtamista ja tietoon perustuvaa palvelujärjestelmän kehittämistä. Kehittämistoimien perinpohjainen alkureflektointi ja suunnittelu on onnistuneen lopputuloksen välttämätön edellytys (Muurinen, 2019). Suunnittelun pohjaksi käytettävissä olevan tiedon arviointi on tärkeää lasten, nuorten ja perheiden palvelujen uudistamisessa eettisesti kestäväällä tavalla lapsilähtöisempään, aidosti lapsen oikeuksia ja tuen saamista turvaavaan ja kokonaisvaltaista osallisuutta vahvistavaan suuntaan.

Lopputyöni on kuvaileva kirjallisuuskatsaus (Kallio, 2006; Kangasniemi ym., 2013; Salminen, 2011), jossa tarkastelen sekundaariaineiston avulla lasten ja nuorten osallisuutta tiedontuottamisessa (Lundy, 2007) lasten asiakaskokemuksia tutkivassa suomalaisessa empiirisessä tutkimuksessa. Lopputyössäni puhun lapsista ja nuorista yhtenä ryhmänä, mutta tiedostan heidän olevan heterogeeninen joukko, jolloin yhden henkilön tai ryhmänkään näkemys ei voi edustaa kattavasti kaikkien lasten ja nuorten mielipiteitä ja tarpeita (Kiili ym., 2023).

2. Lapsen asema asiakkaana

Suomi on sitoutunut YK:n lasten oikeuksien sopimukseen, jonka 12. artiklan mukaan lapsella on oikeus ilmaista omat mielipiteensä kaikissa itseään koskevissa asioissa, ja ne on otettava huomioon lapsen iän ja kehitystason mukaisesti. 12. artikla turvaa myös lapsen oikeuden vaikuttaa itseään koskeviin yhteiskunnallisiin asioihin. (Yleissopimus lasten oikeuksista 60/1991) Suomen perustuslaissa (731/1999) säädetään julkisen vallan tehtäväksi edistää yksilön mahdollisuuksia osallistua yhteiskunnalliseen toimintaan ja vaikuttaa häntä itseään koskevaan päätöksentekoon. Osallisuudesta ja yksilön oikeuksista asiakkaana säädetään lisäksi tarkemmin useissa laeissa, joista hallintolaki (434/2003), sosiaalihuoltolaki (1301/2014) ja laki sosiaalihuollon asiakkaan asemasta ja oikeuksista (812/2000) koskevat erityisesti sosiaalityön asiakkaita. Lasten ja nuorten mielipiteen ja toivomusten kuulemisesta tuen tarvetta arvioitaessa ja sosiaalipalveluita järjestettäessä säädetään vielä erikseen sosiaalihuoltolain 32§:ssä ja lastensuojelulain (417/2007) 5§ ja 20§:ssä.

Kansallisessa lapsistrategiassa (2021) määritetään pitkän aikavälin valtakunnallinen visio lapsen oikeuksia kunnioittavasta, lapsi- ja perhemyönteisestä Suomesta ihmisoikeusperustaisten arvojen pohjalta. Lapsistrategian linjaukset palvelujen ja tuen yhdenvertaisesta ja syrjimättömästä saatavuudesta, sekä varhaisen, ennaltaehkäisevän tuen ja moniammatillisen työskentelyn vahvistamisesta määrittävät toimintakulttuurin reunaehdot instituutioille, joissa lapset ovat asiakkaina. Lapsistrategiassa osallisuus nähdään lapsen hyvinvointia lisäävänä tekijänä, joka vahvistaa lapsen kokemusta joukkoon kuulumisesta ja mahdollisuutta vaikuttaa itselleen merkityksellisiin asioihin (Araneva, 2020). Strategian tavoitteita ja linjauksia toteutetaan ja seurataan toimeenpano-ohjelmien mukaisesti eri hallinnonaloilla, ja niitä tulee noudattaa kaikessa lapsia koskevassa päätöksenteossa. (Kansallinen lapsistrategia, 2021)

Terveiden ja hyvinvoinnin laitos sekä sosiaali- ja terveysministeriö koordinoivat ja edistävät lapsistrategian tavoitteiden toteutumista tietoperustaisesti ohjaamalla palvelujen kehittämistyötä valtakunnallisesti yhtenäiseen suuntaan. THL:n ja STM:n selvityksiä ja tutkimuksia on tehty osallisuuden (esim. Isola ym., 2017) lisäksi runsaasti muun muassa palvelujen lapsilähtöisyydestä (esim. Niemelä & Kivipelto, 2019; Petrelius ym., 2016) sekä monialaisesta yhteistyöstä ja palvelujen yhteensovittamisesta (esim. Petrelius & Eriksson, 2018; Timperi, 2022; Tulensalo ym., 2017). Monet viime vuosina julkaistuista raporteista ja tutkimuksista liittyvät Lapsi- ja perhepalveluiden muutosohjelmaan, jonka tavoitteena on asiakkaiden osallisuuden lisääminen palvelujen kehittämisessä ja asiakaskohtaisessa työskentelyssä, lapsiperheiden palvelujen

integroiminen yhtenäiseksi kokonaisuudeksi sekä lasten ja perheiden tuen oikea-aikainen kohdentaminen jo varhaisessa vaiheessa ongelmien monimutkaistumisen ehkäisemiseksi (Petrelius & Eriksson, 2018). Oikea-aikaisuuden tehostamiseksi on suunnitteilla tuen rakenteiden porrastaminen tuen tarpeen arviointivaiheesta alkaen (Alatalo ym., 2019). Voidaan pohtia, minkälaisia vaikutuksia rakenteellisella porrasteisuudella on lapsen oikeuksien ja osallisuuden, kohtaamisen ja kuulluksi tulemisen näkökulmasta.

Sosiaalipalvelujen asiakkaaksi tulemisen ja ensiarvioinnin vaihetta on tutkittu Suomen kontekstissa hyvin vähän. Muutamat olemassa olevat, palvelutarpeen arviointiin kohdentuvat tieteelliset tutkimukset ovat aikuis- tai organisaatiolähtöisiä, aineistoissa painottuvat vanhempien ja työntekijöiden kokemukset (kts. Hietamäki, 2015; Jaakkola, 2020). Lasten ja nuorten palvelu- ja asiakaskokemuksia tarkastelevia selvityksiä on tehty 2000-luvulla lastensuojelujärjestöjen toimesta lapsilähtöisten menetelmien ja lasten osallisuutta painottavien toimintamallien kehittämistyön yhteydessä (mm. Lahtinen & Pynnönen, 2020; Muukkonen & Tulensalo, 2004; Möller, 2004, 2005; Tulensalo ym., 2021). Lasten tietoa, asiakkuutta, kuulluksi tulemistä ja toimijuutta on tutkittu teoreettisemmin lastensuojelua käsittelevissä tieteellisissä julkaisuissa (mm. Pösö 2004; Pekkarinen 2007; Törrönen & Vornanen 2014; Tulensalo 2015). Aiemmissa julkaisuissa on havaittu asiakkuuden murroskohtien olevan kriittisiä paikkoja lasten ja nuorten palvelutarpeisiin vastaamisen ja osallisuuden vahvistamisen näkökulmasta. Esimerkiksi asiakkaaksi tulemisen vaiheessa tulisi kiinnittää erityistä huomiota lasten tietoon ja toimijuuteen sekä kuulluksi tulemiseen erilaisine viestintätapoineen (Ervast & Tulensalo, 2006; Muukkonen, 2008; Peltola & Moisio, 2017). Lapsella pitäisi olla mahdollisuus tuottaa omasta näkökulmastaan merkityksellistä tietoa (Eskonen, 2005; Hurtig, 2006) hänelle itselleen luontevalla tavalla, juuri hänelle sopivassa vuorovaikutuksellisessa ja konkreettisessa tilassa (Eskonen, 2005). Myös lapsen osallistumattomuuden ja vaikenemisen on nähty sisältävän asiakkuuden ja tuen tarpeen arvioinnin kannalta merkityksellistä tietoa (Aaltonen ym., 2018). Vetäytyminen vuorovaikutuksesta tai poissaolot voidaan tulkita ”viesteinä tukimuotojen kyvyttömyydestä tarttua nuoren kannalta olennaisimpiin kysymyksiin” (mt., s. 208). Aaltosen ja kumppaneiden (2018) mukaan hiljaisuus voi kertoa myös häpeän tai pelon tunteista ja kokemuksista, joista on vaikea puhua. Lapsen tuottamalla tiedolla tulisi olla sen muodosta riippumatta (Eskonen, 2005; Helevirta, 2011) vaikutusta lapsen asiaa koskevassa päätöksenteossa (Oranen, 2013).

Lapsilähtöinen työskentelyote ja asenne ovat vähitellen juurtumassa suomalaiseen ruohonjuuritason lapsi- ja perhesosiaalityöhön (mm. Petrelius ym., 2016), mutta tutkimusten mukaan lasten ja

nuorten mielipiteet, tarpeet ja tieto jäävät asiakkaan ja työntekijän kohtaamisissa vieläkin helposti aikuisten tarpeiden, näkemysten ja vallankäytön varjoon (Eskonen ym., 2006; Helevirta, 2012; Hurtig, 2006). Sosiaalityön työkäytännöissä hyväksytään edelleen hiljaisesti se, että huoltajat käyttävät palveluissa ääntä alaikäisten lastensa puolesta. YK:n lapsen oikeuksia valvova komitea onkin puuttunut Suomen menettelytapoihin huomauttamalla lasten ja varsinkin erityisryhmiin kuuluvien lasten ja nuorten osallistumisoikeuden ja kuulemisen kapeasta tulkinnasta (Lapsen oikeuksien komitea, 2011). Lasten osallisuudella ja asemalla asiakkaana on vahva oikeudellinen ja eettinen perusta, mutta aiempien tutkimusten valossa ne näyttäytyvät palvelukäytännöissä edelleen epämääräisenä ja häilyvänä. Alaikäiset lapset voidaankin nähdä marginaaliin jäävänä ryhmänä (Juhila, 2002), joiden osallisuuden toteutuminen ja vaikuttamismahdollisuudet asiakkaana ovat aikuisiin verrattuna heikommat (Peltola & Moisio, 2017).

3. Lopputyötä ohjaava käsitteellinen viitekehys

3.1. Tietokäsityksenä pragmatismi

Lopputyön tietoteoreettisena viitekehyyksenä on pragmatismi, joka on loogista päättelyä ja käytännölliseen järkeen (kreik. *froensis*) perustuvaa ajattelua yhdistävä pragmaattisen filosofian haara (Muurinen, 2019, s. 9). Heidi Muurinen (2019) määrittelee käytännöllisen järjen kyvyksi ”hahmottaa yhteiskunnallisia päämääriä, arvioida niitä ja ajatella, miten toimia asioiden muuttamiseksi”. Käytännöllisen järjen avulla tavoitellaan laajojen kokonaisuuksien sekä toiminnan syiden ja seurausten hahmottamista. *Froensiksen* määritelmässä nousee esiin myös rakenteellisen sosiaalityön tehtävä yhteiskunnallisen toiminnan kriittisenä arvioijana ja muutosagenttina (Mullaly, 2007; Weinberg, 2008).

Pragmatismen tietokäsitys ja tiedonmuodostusta koskevat näkökulmat ovat instrumentaalisia (Dewey, 1920/2012, s. 168) ja fallibilistisia (Peirce, 1897/1931, s. 60). Tiedon tarkoitus on auttaa ongelman ratkaisemisessa, eli sillä on ensi sijassa välineellinen tehtävä jonkin käytännöllisen tavoitteen saavuttamisessa. Tiedon luonne puolestaan nähdään kehittyväksi ja muuttuvaksi sen sijaan, että pyrittäisiin etsimään perimmäistä totuutta. (Dewey, 1920/2012; Muurinen, 2019, s. 8–9; Peirce, 1897/1931)

Sosiaalityön asiakastyön, työyhteisön toimintatapojen ja palveluorganisaatioiden kehittämisen kannalta hyödyllisen tiedon tuottamisessa on olennaista tiedon monikanavaisuus, jolloin kokonaisuuden hahmottamiseksi kerätään tietoa useista erityyppisistä lähteistä (Kairala, 2018; Muurinen, 2019; Pohjola ym., 2019; Toikko & Rantanen, 2009). Monikanavaisuuteen sisältyy ammattilaisten ja sosiaalityön asiakkaiden arjen kokemustieto, niin kutsuttu hiljainen tieto (Kuusisto-Niemi & Kääriäinen, 2005), jonka sanoittaminen ja yhdistäminen tieteelliseen tietoon tuottaa yhdenvertaisuutta ja hyvinvointia tavoittelevan uudistustyön kannalta tarpeellista vastatietoa (Jakonen, 2017). Vastatiedon tehtävä on tasapainottaa ja täydentää esimerkiksi kansallisista tilastolähteistä saatavilla olevaa tietoa, ja tuoda esiin valtavirta-ajattelua haastavia näkökulmia. Vastatiedolla voidaan nostaa heikoimmassa asemassa olevien äänet mukaan yhteiskunnalliseen keskusteluun, monipuolistaa päättäjien kanssa käytävää keskustelua ja perustella sosiaalisen näkökulmaa päätöksenteossa (Jakonen, 2017; Pohjola ym., 2014; Sauri, 2015; Sipilä, 2011).

Pragmatistisessa tutkimuksessa tiedon ja tutkimuksen luotettavuutta määrittelee tiedon käyttökelpoisuus ja hyödyllisyys, ei niinkään positivistisen tietokäsityksen mukainen tiukka

objektiivisuus (Toikko & Rantanen, 2011). Pragmatismi soveltuu hyvin työprosessien ja toimijoiden välisten suhteiden tutkimiseen sekä käytännöllisten ratkaisujen etsimiseen johonkin ongelmaan (Muurinen, 2019, s. 8–9; Dewey, 1920/2012, s. 70–71). Pragmatismi on optimistinen ja tulevaisuusorientoitunut ajattelumalli, joka kannustaa yhteiseen oppimiseen ja toiminnan reflektointiin sekä korostaa praksiksen ja vuorovaikutteisuuden merkitystä tiedonmuodostuksessa (Muurinen, 2019). Muurisen (2019, s. 35) mukaan pragmatismi on oivallinen taustafilosofia kehittämistoiminnassa ja sosiaalityön käytäntöjen tutkimuksessa.

Lopputyössä tutkimusmenetelmänä käyttämäni kuvaileva kirjallisuuskatsaus voidaan nähdä pragmatismien periaatteita noudattelevana yhteiskuntatieteellisenä lähestymistapana (Kallio, 2006). Kirjallisuuskatsauksessa reflektoidaan aiempaa tutkimusta ja pyritään muodostamaan tuoreita näkökulmia tutkittavaan asiaan, tunnistamaan ilmiöön liittyviä ongelmia sekä arvioimaan ja kehittämään toimintatapoja (Kangasniemi ym., 2013). Lopputyössäni kirjallisuuskatsausmenetelmän suhde tiedonmuodostukseen on pragmatismien tavoin instrumentaalinen ja fallibilistinen: pyrin keräämään yhteen ja jalostamaan aihepiiristä jo olemassa olevaa tietoa sosiaalityön toimintatapojen kehittämisen pohjaksi.

3.2. Rakenteellisen sosiaalityön näkökulma

Lopputyö sijoittuu kriittisen rakenteellisen sosiaalityön tutkimusperinteeseen (Mullaly, 2007), jossa kiinnostuksen kohteena on ihmisten ja rakenteiden välinen vuorovaikutuksellinen suhde ja vuorovaikutuksessa muodostuva - hyvinvointia lisäävä tai heikentävä – sosiaalinen todellisuus sekä tähän vuorovaikutukselliseen suhteeseen vaikuttaminen (Carniol, 1992; Pohjola ym., 2014; Moreau, 1979; Weinberg, 2008). Rakenteellinen sosiaalityö muutostyönä pyrkii lisäämään yhdenvertaisuutta ja oikeudenmukaisuutta paljastamalla hyvinvointia estäviä ja pahoinvointia lisääviä rakenteita, ja tekemällä perusteltuja ehdotuksia epäkohtien korjaamiseksi (Mullaly, 2007; Pohjola, 2014; Suoranta & Ryynänen, 2015).

Sosiaalihuoltolain (Shl 1301/2014, 7§) mukaan ”Rakenteellisella sosiaalityöllä on huolehdittava sosiaalista hyvinvointia ja sosiaalisia ongelmia koskevan tiedon välittymisestä ja sosiaalihuollon asiantuntemuksen hyödyntämisestä hyvinvoinnin ja terveyden edistämiseksi”. Tiedon tuottaminen erityisesti heikoimmassa asemassa olevien ja usein näkymättömäksi jäävien ihmisten tarpeista ja olosuhteista, niiden yhteiskunnallisista yhteyksistä sekä tarpeisiin vastaavien sosiaalipalvelujen vaikutuksista sekä tiedolla vaikuttaminen yhteiskunnalliseen päätöksentekoon on rakenteellisen sosiaalityön ydintä (Pohjola, 2011; Pohjola, 2014; Shl 1301/2014, 7§). Rakenteellisen sosiaalityön

tiedonmuodostuksessa ja ratkaisuvaihtojen etsimisessä korostuu toisin kysymisen ja toisin näkemisen taito (Kuusisto-Niemi & Kääriäinen, 2005), kehittämisorientaatio sekä vallitsevien toimintatapojen kriittinen reflektointi.

Anneli Pohjola (2011; 2014) on jäsentänyt rakenteellisen sosiaalityön ulottuvuuksia inkluusio-, tieto-, strategia- ja oikeudenmukaisuustyönä. Inklusiivisen työnsä osa-alueella korostuu osallisuuden käsite, joka on keskeinen elementti erityisesti heikoimmassa asemassa olevien asiakaskansalaisten valtaistumisessa (empowerment). Osallisuudella ja valtaistumisella tavoitellaan yksilön tai ryhmän tosiasiallista mahdollisuutta vaikuttaa asioidensa edistämiseen palvelujärjestelmässä ja mahdollisuutta vaikuttaa yhteiskunnalliseen päätöksentekoon (Pohjola ym., 2014, s. 286). Pohjolan ja kumppanien (2014, s. 287) mukaan osallisuus on yhteiskunnalliseen yhdenvertaisuuteen ja tasa-arvoon liittyvä asia, jonka yhtenä osatekijänä on yksilön kokemuksellinen osallisuus ja asiakaslähtöisyyden toteutuminen palveluprosessissa. Tällöin lähtökohtana ovat asiakkaan tai asiakasryhmän tarpeet, eivät instituution toimintatavat tai taloudelliset motiivit (Haikkola ym., 2018). Yhdenvertaisuuden ja oikeudenmukaisuuden toteutumisen varmistamiseksi sosiaalityön toimintatapojen ja rakenteiden kehittämisessä on olennaisen tärkeää tarkastella osallisuutta laajasti kiinnittäen huomiota erityisesti siihen, miten kokemuksellista osallisuutta hyödynnetään palvelujen kehittämisessä ja päätöksentekoon vaikuttamisessa.

3.3. Osallisuus lopputyön keskeisenä käsitteenä

Osallisuus on laaja käsite, jota voidaan tarkastella kontekstin mukaan erilaisista näkökulmista teoreettisen osallisuusmallien avulla (Isola ym., 2017). Tutkimuksissa osallisuuden käsitettä käytetään yleensä empiirisen aineiston analyyseissä, jolloin siihen voidaan liittää esimerkiksi lapsen kokemuksen ja toimijuuden (Thomas, 2021) tai lasten ja aikuisten välisten valtasuhteiden (Gallagher, 2008; Shier, 2001) tarkastelua. Orasen (2013) jäsenitys lapsen osallisuudesta kansalaisena, kokemusasiantuntijana ja asianosaisena laajentaa lapsen osallisuuden alaa yhteiskunnalliseen vaikuttamiseen ja palvelujen kehittämiseen, ja sitä on käytetty muun muassa lasten kanssa toteutetun yhteiskehittämisen ja kokemusasiantuntijatoiminnan tarkasteluun. Terveiden ja hyvinvoinnin laitos puolestaan käyttää osallisuuden tikapuu- ja porrasmalleja (Arnstein, 1969; Hart, 1992) jäsentäessään asiakasosallisuutta palvelujärjestelmässä ja organisaation toimintakulttuurina (THL, 2018; Innokylä 2020; THL, 2023).

Olen valinnut lopputyöhöni Laura Lundy ja kumppanien (Lundy, 2007; Lundy ym., 2011) osallisuusmallin, jota käytetään paljon lasten elämän ilmiöiden tutkimuksessa (Kiili ym., 2023).

Mallissa tarkastellaan osallisuutta tiedon tuottamisen näkökulmasta neljän ulottuvuuden kautta: tiedon tuottamisen konkreettisen ja rakenteisen tilan (space), tuotettavan kokemustiedon ja tiedon tuottamisen tavan (voice), tietoa vastaanottavan yleisön (audience) ja tiedon vaikutusten tai vaikutusmahdollisuuksien (influence) kautta. Osallisuuden ulottuvuudet eivät ole tarkkarajaisia tai toisistaan irrallisia, vaan ne kietoutuvat ja vaikuttavat toisiinsa koko tapahtumaprosessin ajan (Kiili ym., 2023; Lundy 2007; Lundy ym., 2011). Lundyn osallisuusmallissa tila, toimijat ja toiminnan tapa ovat jatkuvassa vuorovaikutuksessa keskenään, ja osallisuuden rakentuminen tapahtuu prosessimaisesti, ei niinkään suoraviivaisesti taso tasolta lisääntyen. Tiedolla johtamisen näkökulmasta Lundyn malli on kiinnostava, koska sen avulla voidaan tarkastella, kenelle lasten kokemustietoa tuotetaan (audience) ja mitä vaikutuksia sillä käytännön kannalta tavoitellaan (influence).

4. Lopputyön toteutus

4.1. Kuvaileva kirjallisuuskatsaus tutkimusmenetelmänä

Tarkastelen lasten ja nuorten osallisuutta tiedon tuottamisessa lasten asiakkuuksia ja tuen saamista käsittelevän sekundaariaineiston kautta kirjallisuuskatsauksen menetelmällä.

Kirjallisuuskatsaus on laadullisen synteettisen review-tutkimuksen perinteeseen (Kallio, 2006) sijoittuva aineistolähtöinen, ilmiön yleisempään kuvailemiseen ja ymmärtämiseen tähtäävä tutkimusmenetelmä (Kallio, 2006; Kangasniemi ym., 2013). Kirjallisuuskatsausta ohjaavaan tutkimuskysymykseen etsitään vastausta tutkimalla jo aiemmin tehtyä tutkimusta tutkimuskysymyksen kannalta olennaisen tiedon esiin saamiseksi. Menetelmän vaiheet voidaan jakaa tutkimusongelman määrittelyyn, aineiston valintaan, aineiston analyysiin, synteessin muodostamiseen sekä argumentaation rakentamiseen. Tutkimusprosessia kuvaa vaiheiden syklisyys ja päällekkäisyys. Kuvaileva kirjallisuuskatsaus on metodologisesti väljä menetelmä, jossa tutkija voi tehdä varsin vapaasti valintoja niin tarkastelunäkökulman, aineiston valintakriteerien kuin analysointitapojenkin suhteen. (Kallio, 2006; Kangasniemi ym., 2013)

4.2. Aineisto

Lopputyöni kohdentuu suomalaisen sosiaalipalvelujärjestelmän kontekstiin, joten valikoin kirjallisuuskatsauksen aineistoksi Suomesta kerättyyn empiiriseen aineistoon pohjautuvia tutkimuksia, joissa tarkastellaan Suomessa asuvien lasten ja nuorten kokemuksia tuen saamisesta sosiaalipalveluissa. Aineiston valintaa ohjasi ajatus lasten asemasta, osallisuuden ja kuulluksi tulemisen toteutumisesta palvelujärjestelmässä heitä itseään koskevissa asioissa.

Alustavan kirjallisuuteen tutustumisen aikana tutkimuskysymys ja aineiston valikoituminen tarkentuivat vuorovaikutteisesti suhteessa toisiinsa (Kallio, 2006; Kangasniemi ym., 2013). Aineiston hakuprosessi ei täytä systemaattisen kirjallisuuskatsauksen kriteerejä esimerkiksi tarkasti rajattujen hakusanojen ja aika- tai kielirajausten suhteen, vaan hakukriteereinä oli ensisijaisesti tutkittavien artikkeleiden sisällöllinen relevanssi tutkimuskysymyksen kannalta ja mahdollisuus tarkastella kiinnostuksen kohteena olevaa asiaa ilmiönä (Kangasniemi ym., 2013). Valitsin aineistoon suhteellisen tuoretta materiaalia vuosilta 2016–2023, joka oli saatavilla sähköisesti ja maksutta. Hain aineistoa Google Scholarista, ARTO-tietokannasta ja Julkari.fi -sivustolta muun muassa hakusanoilla ”lapset, nuoret, sosiaalipalvelu, sosiaalityö, palvelutarpeen arviointi, lastensuojelutarpeen selvitys, ensiarviointi, palveluohjaus, asiakasohjaus, ennaltaehkäisy, tuki ja

kokemus”, sekä hakusanoista muodostetuilla hakulausekkeilla. Näillä hakusanoilla osumia tuli vaihtelevasti useista sadoista muutamiin artikkeleihin, joista kuitenkin vain harvat täyttivät etsimäni sisällölliset kriteerit. Artikkelien tuli kohdentua suomalaiseen sosiaalipalveluun, pohjautua Suomesta kerättyyn empiiriseen aineistoon sekä tarkastella tuen saamista ja sen esteitä lasten ja nuorten kokemusten näkökulmasta. Etsin aineistoa myös THL:n ja STM:n internet-sivuilta. Pääosan aineistosta löysin lopulta aiheeseen liittyvistä kirjallisuuskatsauksista ja aiempien tutkimusten lähdeluetteloista. Erilaisilla, esimerkiksi joihinkin tiettyihin sosiaalisiin ilmiöihin kohdennetuilla hakusanoilla aineisto olisi todennäköisesti muodostunut toisenlaiseksi. Harjaantumattomuuteni tiedonhaussa ja tietokantojen käyttämisessä vaikutti aineiston keräämiseen. Aineiston valinnan onnistumista voidaan arvioida jälkikäteen johtopäätösten vakuuttavuuden perusteella (Kangasniemi ym., 2013).

Ensimmäisen aineistovalinnan tein artikkeleiden otsikoiden ja tiivistelmien perusteella. Lopullinen valinta tapahtui tekstien kokoluennan perusteella, jolloin kriteerinä oli tekstin sisällöllinen suhde tutkimuskysymykseen (Kangasniemi ym., 2013). Aineistoksi valikoitui seitsemän suomenkielistä tutkimusta ja kaksi raporttia. Aineiston tekstit poikkeavat toisistaan teoreettisuuden ja käsitteellistämisen tason suhteen (Kangasniemi ym., 2013), ja teksteissä käsitellään sisällöllisesti erilaisia sosiaalisia ilmiöitä eri palvelukonteksteissa. Artikkelit on esitelty taulukossa 1.

Taulukko 1. Aineiston esittely

Artikkelin nimi	Julkaisuvuosi ja - tapa	Sisällöllinen suhde tutkimuskysymykseen	Vertaisarviointi
Ikonen, R., Hietämäki, J., October, M., Seppänen, J. & Halme, N.: Nuorten perheessä kokema väkivalta ja siihen saatu tuki ammattilaisilta.	2018. Artikkelijulkaisu verkkojulkaisussa Nuoret palvelujen pauloissa. Nuorten elinolot - vuosikirja 2018.	Kvantitatiivinen tutkimus, jossa tarkastellaan Kouluterveyskyselyn aineistosta 8. ja 9. luokkalaisten lasten kokemaa ja näkemää psyykkistä ja fyysistä perheväkivaltaa sekä siihen saatua apua ja tukea ammattilaisilta.	Sisällöltään ja tyyliltään akateemisten kriteerien mukainen. Ei vertaisarvioitu.
Lapsen ääni 2022. Lasten ja nuorten kokemuksia perheen pienituloisuudesta: Hyvinvoinnin vajeet ja haasteet. Pelastakaa Lapset ry:n verkkokyselyn raportti.	2022. Verkkojulkaisu Pelastakaa Lapset ry:n internetsivuilla.	Raportissa tarkastellaan 12–18-vuotiaiden lasten kokemuksia ja ajatuksia perheensä taloustilanteesta, hyvinvoinnista, mielenterveydestä, sosiaaliturvan sekä palveluiden tuntemuksesta ja käyttökokemuksista.	Ei vertaisarvioitu.
Pajamäki, T. & Okker, A-M.: ”Pitäis jaksaa, uskaltaa luottaa ja odottaa” –	2018. Artikkelijulkaisu verkkojulkaisussa Nuoret palvelujen pauloissa.	Laadullinen tutkimus MLL:n lasten ja nuorten puhelimeen, chatiin ja	Sisällöltään ja tyyliltään akateemisten kriteerien

nuorten kokemuksia palveluista.	Nuorten elinolot - vuosikirja 2018.	nettikirjepalveluun tulleista alle 21-vuotiaiden yhteydenotoista, jotka liittyivät lasten ja ammattilaisten väliseen vuorovaikutukseen.	mukainen. Ei vertaisarvioitu.
Pekkarinen, E.: ”Mä oon tässä asiakirja muitten joukossa” - Koulukodeista aikuistuneiden kokemuksia lastensuojelusta.	2018. Artikkelikokkajulkaisussa Nuoret aikuiset hyvinvointipalvelujen käyttäjinä ja kohteina.	Laadullinen fenomenologinen tutkimus, miten lastensuojelun piirissä olleet nuoret aikuiset ovat kokeneet lastensuojelun interventiot, kohdatut ihmiset ja oman asemansa.	Vertaisarvioitu.
Pirskanen, H., Kataja, K., Kuussaari, K & Holmila, M.: Nuorten näkemyksiä avusta ja tuesta palvelujärjestelmässä, kun vanhemmalla on päihdeongelma.	2018. Artikkelikokkajulkaisussa Nuoret palvelujen pauloissa. Nuorten elinolot - vuosikirja 2018.	Laadullinen kuvaileva tutkimus, jossa tarkastellaan päihdeongelmista kärsineiden vanhempien teini-ikäisten lasten kokemuksia palvelujärjestelmästä.	Sisällöltään ja tyyliltään akateemisten kriteerien mukainen. Ei vertaisarvioitu.
Sandberg, E.: ”Toivoin, että minut olis huomioitu tyttönä, jolla on ongelmia, eikä tyttönä, joka on ongelma” – ADHD-oireisten nuorten kokemuksia tukitoimista Suomessa.	2018. Artikkelikokkajulkaisussa Nuoret palvelujen pauloissa. Nuorten elinolot - vuosikirja 2018.	Mixed-method-tutkimus, jossa selvitetään neuropsykiatrisista oireista kärsivien nuorten näkemyksiä saamistaan palveluista sekä tarvitsemastaan tuesta.	Sisällöltään ja tyyliltään akateemisten kriteerien mukainen. Ei vertaisarvioitu.
Tiainen, A., Kalliomäri, R. & kehittäjäryhmän lapset: Perheväkivaltaa kokeneet lapset toiminnan kehittäjinä.	2020. Verkkojulkaisu Pelastakaa Lapset ry:n internetsivuilla.	Käsi kirjaksi koottu kuvaus lasten kanssa tehtävästä yhteiskehittämisestä, jossa lapsen ääni nostetaan tietoisesti mukaan palveluiden kehittämiseen.	Ei vertaisarvioitu.
Tulensalo, H.: Lastensuojelun asiakkaana olevien lasten kertomuksia lapsille tärkeistä asioista.	2016. Artikkelikokkajulkaisussa Puheesta tekoihin! Ylisukupolvisten ongelmien ehkäiseminen lastensuojelussa ja perhe- ja sosiaalipalveluissa.	Tapaustutkimus lastensuojelun asiakkaana olevien lasten ryhmäprosessista sosiaalipalvelujen lapsilähtöisen kehittämisen viitekehyksessä.	Sisällöltään ja tyyliltään akateemisten kriteerien mukainen. Ei vertaisarvioitu.
Ylitalo, M. & Rantanen, E. Pitkäaikaissairaiden tai vammaisten lasten sisarusten kertomuksia palvelukokemuksista.	2018. Artikkelikokkajulkaisussa Nuoret palvelujen pauloissa. Nuorten elinolot - vuosikirja 2018.	Narratiivinen tutkimus, jossa kuvataan nuorten palvelukokemuksia heidän itsensä kertomina tilanteesta, jossa perheessä on pitkäaikaissairas tai vammaisen sisarus.	Sisällöltään ja tyyliltään akateemisten kriteerien mukainen. Ei vertaisarvioitu.

Aineiston analyysitapa on teoriaohjaava sisällönanalyysi (Tuomi & Sarajärvi, 2018), ja syntetisointi on tehty abduktiivisen päättelyn ja kriittisen ajattelun (Peirce, 1897/1931) keinoin. Jäsensin aineistoa teemoittelemalla artikkeleiden sisältöjä Lundyn ja kumppaneiden (2011) osallisuusmallin neljään ulottuvuuteen, joiden avulla pyrin selvittämään lasten ja nuorten osallisuutta kahdesta eri

näkökulmasta. Space- ja voice-ulottuvuuksien (Lundy ym., 2011) analyysissä keskityin lasten osallisuuteen tutkimusprosessissa, jolloin etsin osallisuuteen vaikuttavia metodologisia ratkaisuja. Toinen tarkastelunäkökulma oli lasten osallisuus palveluissa, jota tarkastelin lasten ja nuorten palvelukokemusten (voice) ja kokemustiedolla vaikuttamisen (audience, influence) kautta (mt.).

4.3. Tutkimuskysymykset

Päätöksenteon ja palvelujärjestelmän kehittämisen halutaan perustuvan tietoon, joten on tarkoituksenmukaista tarkastella, miten lapset ja nuoret ovat mukana tämän tiedon tuottamisessa, kuuluuko siinä heidän äänensä ja minkälaisiin asioihin tiedolla halutaan vaikuttaa. Haen aineistolta vastausta kysymyksiin

Miten lasten ja nuorten osallisuus näkyy tutkimustiedon tuottamisessa ja tiedolla vaikuttamisessa?

Mitä kokemustietoa lapset tuottavat tuen saamisesta tai sen esteistä?

5. Tulokset

Tulosluvussa tarkastelen lasten osallisuutta kahdesta näkökulmasta. Ensimmäisessä alaluvussa tarkastelen metodologisesta näkökulmasta, kuinka lasten osallisuus ilmenee tutkimusprosessissa tiedontuottajina osallisuuden space- ja voice-ulottuvuuksilla (Lundy ym., 2011). Toisessa alaluvussa tuon esille, miten palveluosallisuus eli lasten osallisuus sosiaalipalvelujen asiakkaana näyttäytyy Lundyn ja kumppaneiden (2011) audience- ja influence-ulottuvuuksien kautta, ja minkälaisiin asioihin palvelujen kehittämisessä tulisi kiinnittää huomiota lasten kokemustiedon pohjalta.

5.1. Osallisuus tiedontuottajana tutkimusprosessissa

Tutkimusaineiston kerääminen tapahtuu usein käytännön syistä ainakin jossain määrin aikuisten järjestämässä ja määrittämässä tilassa (Lundy ym., 2011; Kiili ym., 2023). Esimerkiksi kouluterveyskysely järjestetään koulupäivän aikana luokkatilassa, eivätkä osallistujat pysty vaikuttamaan tiedonkeruun tilallisiin ratkaisuihin (Ikonen ym., 2018). Haastattelututkimuksissa osallistujilla on tutkijan menetelmällisistä valinnoista riippuen enemmän mahdollisuuksia vaikuttaa toiveillaan siihen, minkälaisessa tilassa haastattelu tapahtuu; yksilöhaastattelu voidaan järjestää helpostikin osallistujan toivomassa paikassa (Pekkarinen, 2018), mutta ryhmähaastattelutilanne (Pirkanen ym., 2018) tai yhteistutkiminen ja -kehittäminen (Tiainen ym., 2020; Tulensalo, 2016) edellyttää menetelmään sopivan tilan järjestämistä aikuisen toimesta. Tutkimustilanteessa voidaan tilan valinnalla vahvistaa lasten osallisuutta varmistamalla, että lapsen tai nuoren on helppo ja hyvä olla tilassa, jossa haastattelu tai kysely tehdään. Lapsille tuttu ja turvalliseksi koettu fyysinen tila helpottaa erityisesti vaikeista asioista puhumista. Lapsen hallintaa ja vaikutusvaltaa kokemustiedon tuottajana voidaan vahvistaa antamalla hänen itse valita sopiva kertomisen paikka ja aika (Pekkarinen, 2018; Ylitalo, 2018) tai lisätä tilan turvallisuuden tuntua etukäteen tutustumalla tiloihin (Tiainen ym., 2020; Tulensalo, 2016).

Myös netti on tila, jota käytetään tutkimusaineiston keräämisessä. Verkko osallistumisen tilana mahdollistaa usein niidenkin lasten ja nuorten osallistumisen, jotka eivät halua tai pysty osallistua kasvokkain kohtauksiin ja joiden ääni ei muutoin tulisi esiin (Pajamäki & Okker, 2018). Verkkovälitteisessä tutkimusaineiston keräämisessä osallistuja voi itse vaikuttaa siihen, missä ja milloin vastaa kyselyihin (Pela, 2022; Pajamäki & Okker, 2018, Sandberg, 2018), mutta verkkovälitteisyys edellyttää, että osallistujalla on välineet ja taito käyttää nettiä.

Osallistujien mahdollisuudet ilmaista itseään tutkimustilanteessa juuri itselle sopivalla tavalla vaikuttavat siihen, miten kattavasti lapset ja nuoret saavat äänensä kuuluviin (Lundy ym., 2011; Kiili ym., 2023). Kouluterveyskyselyn kaltaisessa valtakunnallisessa strukturoidussa kyselytutkimuksessa kertomisen tapa on hyvin rajallinen ja määritelty aikuislähtöisesti tutkimusintressin lähtökohdista, ilmiön yleisyyden selvittämiseksi (Ikonen ym., 2018). Avoimia kysymyksiä hyödyntävissä kyselyissä osallistujalla on tilaa kertoa mielipiteistään ja henkilökohtaisista kokemuksistaan laajemmin, joskin vastaamisen tapa rajautuu kirjoitettuun kielelliseen ilmaisuun (Pela, 2022). Väljästi strukturoituja haastattelumenetelmiä käyttämällä (Pekkarinen, 2018; Pirskanen, 2018) sekä erilaisia ilmaisukeinoja ja toiminnallisuutta monipuolisesti hyödyntämällä ja yhdistelemällä (Sandberg, 2018; Tiainen ym., 2020; Tulensalo, 2016; Ylitalo & Rantanen, 2018) aikuiset voivat tukea lasten ja nuorten yksilöllistä tapaa ilmaista itseään ja vahvistaa heidän mahdollisuuttaan kertoa ajatuksistaan ja toiveistaan. Varsinkin lapsilähtöisyyteen perustuvissa yhteistutkimus ja -kehittämistilanteissa lasten ja nuorten osallisuus kanssatutkijoina on vahvaa, ja aikuiset ovat tutkimustilanteessa lähinnä ohjaavassa roolissa ja avustavat tärkeiden asioiden sanoittamisessa (Tiainen ym., 2020; Tulensalo, 2016). Myös lasten keskinäinen vertaisuus näyttäytyi yhteistutkimuksessa ja -kehittämisessä tiedon tuottamista tukevana elementtinä (Tiainen ym., 2020; Tulensalo, 2016).

Osallisuuden space- ja voice-ulottuvuuksiin (Lundy ym., 2011) liittyvien tulosten perusteella näyttää siltä, että tutkijan (aikuisen) ja osallistujan (lapsen) kohtaamisen tilalliset ja menetelmälliset valinnat ovat kokemustiedon kertomisen ja keräämisen ohella samanaikaisesti myös tärkeitä avun saamiseen vaikuttavia asioita. Lasten ja nuorten osallisuutta vahvistavat menetelmälliset ratkaisut lisäävät tuen saamisen kokemusta:

”Siellä sai apua. Siellä sai opettaa toisia ja oppia toisilta.” (Lainaus kehittäjäryhmän lapselta; Tiainen ym., 2020)

”Tää on semmonen päätös, tätsä, sille kaikelle, tälle paskalle, mitä mä oon pitänyt täällä sisällä, koska kukaan ei oo Elina ikänä istunut näin mun kanssa ja oikeesti kuunnellut A:sta sinne X:ään tai minne liekään, koko tätä tarinaa. Ja se on ollut semmonen asia mun elämässä, minkä oon halunnut tehdä.” (Lainaus fenomenologisesta haastattelusta; Pekkarinen, 2018)

5.2. Palveluosallisuus

Lundyn ja kumppaneiden (2011) osallisuusmallin audience- ja influence-ulottuvuuksien avulla voidaan tarkastella lasten ja nuorten asemaa sosiaalipalvelujen asiakkaina. Lapsen ja nuoret tarvitsevat aikuisten apua saadakseen äänensä kuuluviin palveluissa ja itseään koskevilla asioilla (vrt. Kiili ym., 2023), ja tutkimusten tulokset onkin osoitettu erilaisille ryhmille, jotka voivat

tahoillaan vaikuttaa tutkimuksissa esiin nousseiden epäkohtien korjaamiseen (Pekkarinen, 2018; Pela, 2022; Tiainen ym., 2020). Tutkimuksissa puhutellaan aikuisia, joilla on arjen huolenpitovelvoitteita (Tulensalo, 2016) tai lakisääteisiä suojelutehtäviä (Ikonen ym., 2018) lapsia kohtaan, ja joiden tehtävänä on päättää lapsia ja nuoria koskevista perheen sisäisistä tai laajempia yhteiskunnallisia ja institutionaalisia olosuhteita koskevista asioista. Näitä tahoja ovat lasten vanhemmat ja muut lasten elämässä olevat tärkeät aikuiset (Tiainen ym., 2020; Tulensalo, 2016), eri instituutioissa lasten ja nuorten kanssa työskentelevät opetus-, terveys-, nuoriso- ja sosiaalitoimen ruohonjuuritason ammattilaiset (Pajamäki & Okker, 2018; Pekkarinen, 2018; Pela, 2022; Tiainen ym., 2020; Tulensalo, 2016; Ylitalo & Rantanen, 2018), organisaatioiden toimintaa ja palveluita kehittävät ja järjestävät tahot (Pajamäki & Okker, 2018; Pela, 2022; Tiainen ym., 2020), sosiaaliturvajärjestelmän ja sosiaali- ja terveyspalvelujen linjauksista ja rahoituksesta vastaavat poliittiset päättäjät (Pekkarinen, 2018; Pela, 2022; Sandberg, 2018;) sekä palvelujen toimeenpanosta vastaavat ylemmät virkamiehet (Pajamäki & Okker, 2018;) niin kansallisella kuin alueellisellakin tasolla. Erityisesti halutaan tavoittaa peruspalveluissa ja niiden rajapinnoilla lapsia ja nuoria kohtaavia ammattilaisia.

Aineistoartikkeleissa pyritään vaikuttamaan sosiaalipalveluihin liittyvään päätöksentekoon lasten tuottaman tiedon pohjalta. Tutkijat raivaavat varsin voimakkaasti tilaa lasten kuulluksi tulemiselle ja lasten oikeuksien toteutumiselle palveluihin pääsemisen kontekstissa. (Ikonen ym., 2018; Pajamäki & Okker, 2018; Pekkarinen, 2018; Pela, 2022; Pirskanen ym., 2018; Sandberg, 2018; Tiainen ym., 2020; Tulensalo, 2016; Ylitalo & Rantanen, 2018). Aineiston artikkeleiden johtopäätöksissä ja politiikkasuosituksissa sanoitetaan lasten ja nuorten tekemiä avun saavutettavuuteen ja vaikuttavuuteen liittyviä rakenteellisia sekä sisällöllisiä kehittämisehdotuksia, jotka voidaan tiivistää kolmeen pääkohtaan. Avun saamista ja sen esteitä tarkastellessa tulisi kiinnittää erityistä huomiota

1. *Tuen saavutettavuuteen*, jossa olennaista on kynnyksen laskeminen tuen tarpeesta kertomiseen ja avun hakemiseen. Saavutettavuuden vahvistamiseksi tarvitaan yhteiskunnallisia ja rakenteellisia lapsierityisiä muutoksia: lapsille ja nuorille suunnattua, ikätasoisesti ymmärrettävää tietoa tuesta on lisättävä ja viestinnässä on käytettävä lapsille ja nuorille luontevia kanavia. Ongelmien systemaattista varhaista tunnistamista palvelujärjestelmän perustasolla pitää kehittää, ja matalan kynnyksen palveluita tulee tarjota siellä, missä lapset ja nuoret muutenkin asioivat ja viettävät aikaansa, esimerkiksi kouluissa, nuorisotaloilla, kirjastoissa ja ostoskeskuksissa. Rakenteellisiin muutostarpeisiin kiinnittyy myös avun hakemiseen liittyvien asenteiden muuttaminen. Esimerkiksi kulttuurinen yksin

pärjäämisen eetos, häpeän tunne avun tarvitsemisesta ja pelko vanhempien reagoinnista avun hakemiseen heikentävät tuen saavutettavuutta.

2. *Palvelukohtaamisen lapsilähtöisyyteen*, jonka edellytyksenä on rakenteellisiin laadun osatekijöihin liittyvien epäkohtien korjaaminen, kuten työntekijöiden lapsiosaamisesta, hyvinvoinnista sekä riittävistä resursseista huolehtiminen. Rakenteellisina tekijöinä riittämätön resurssointi ja ammattilaisten lapsierityisen osaamisen puute näyttäytyvät lapsille ja nuorille joustamattomina, organisaatiolähtöisinä kohtaamismahdollisuuksina sekä kiireisinä, huolimattomina kohtaamisina aiheuttaen yhä uusia kuulluksi tulemattomuuden kokemuksia. Puutteet kuuluksi tulemisessa viivästyttävät avun saamista, mikä puolestaan aiheuttaa lasten ja nuorten elämänkulussa riskejä.
3. *Palvelujen tosiasialliseen saatavuuteen*. Saatavilla pitää olla oikea-aikaista, lapsen omaan tuen tarpeeseen vastaavaa ja kuitenkin samalla lapsen ja perheen kokonaistilanteen huomioivaa tukea. Palvelujen on oltava tilannekohtaisesti joustavia, ja lapsen näkökulmasta riittävän pitkäkestoisia. Avun tarpeisiin vastaamisessa on merkityksellistä monialaisen yhteistyön ja toimintakulttuurin kehittäminen sosiaalipalvelujärjestelmässä, jolloin kiinnitetään myös aidosti huomiota lapsen toimijuuteen ja asemaan asiakkaana.

Aineiston artikkeleissa tarkasteltiin eri ilmiöiden kautta lasten ja nuorten kokemuksia palvelukohtaamisista ja avun saamisesta. Kirjallisuuskatsauksen tulosten perusteella voidaan todeta, että tutkimustilanteessa kokemustiedon keräämisen tilalliset ja menetelmälliset valinnat asettavat erilaisia reunaehtoja sille, miten ja minkälaista informaatiota lapset pystyvät tuottamaan. Mitä vuorovaikutteisempaa tutkijoiden ja osallistujien toimijuus tutkimustilanteessa on, sitä luottamuksellisemmaksi kohtaaminen ja kerronnan henkinen tila rakentuu. Lasten ja nuorten osallisuus tiedontuottajina on vahvempaa, kun heillä on mahdollisuus ilmaista näkemyksiään monimuotoisilla ja vaihtoehtoisilla keinoilla. Vuorovaikutuksellisissa tilanteissa voidaan myös keskustella ja sopia, kenelle ja minkälaisiin vaikutuksiin lasten ja nuorten tuottamalla kokemustiedolla pyritään. Aikuisten tehtävänä on viedä lasten kokemustietoa eteenpäin foorumeille, joissa havaittuihin epäkohtiin voidaan vaikuttaa.

Lapset ja nuoret tuottavat kokemustietoa palvelukohtaamisissa myös sosiaalialan ammattilaisille. Erityisesti palvelutarpeen arvioinnin prosessissa sosiaalityöntekijä kerää tietoa lapsen kokemuksista ja olosuhteista tukea ja palveluihin pääsemistä koskevan päätöksenteon pohjaksi. Ammatillisessa palvelukohtaamisessa pätevät samat tiedonkeruuseen liittyvät lainalaisuudet kuin tutkimuksessakin:

lapsilähtöinen, vuorovaikutteinen, monikanavainen, kiireetön ja turvallinen kohtaaminen vahvistaa lapsen palveluosallisuutta ja toimii samalla auttamisen kontekstina kuulluksi tulemisen kautta. Palvelutarpeen ensiarvioinnin vaihe toimii yhtenä porttina avun saamiseen, ja onnistuneella ensikohtaamisella voi olla hyvin merkittävä rooli lapsen elämänsä kannalta. Kun lapsilla ja nuorilla on tilaa ja keinoja kertoa, ja kun heitä *todella* kuunnellaan, huomataan myös, että lapsille ja nuorille tärkeät asiat ovat usein tärkeitä asioita aikuisillekin (Tiainen ym., 2020; Tulensalo, 2016), niin lasten läheisille, ammattilaisille kuin päätöksentekijöillekin. Kuulluksi tuleminen ja oikein tunnistaminen ovat samalla lasten ja nuorten palveluosallisuuden ja laajemman, kansalaisuuteen perustuvan yhteiskunnallisen osallisuuden toteutumisen –syrjään jäämisen vastakohtana – välttämättömiä edellytyksiä (Tulensalo, 2016).

6. Pohdinta

Kirjallisuuskatsaus on metodologisesti väljä tutkimusmenetelmä, jonka luotettavuus perustuu pitkälti vahvaan tutkimusetiikkaan. Luotettavuuden vahvistamiseksi olen pyrkinyt aktiivisesti reflektoidaan prosessin aikana arvolähtökohtiani ja motiivejani sekä aineiston valinnassa että analysointivaiheessa. Tutkimuskysymyksen muotoilemisessa tavoittelin selkeyttä ja olen pyrkinyt perustelemaan näkökulmaani ja teoreettisia valintoja huolellisesti sekä raportoidaan tutkimusprosessia mahdollisimman läpinäkyvästi. (Kallio, 2006; Kangasniemi ym., 2013) Koska varsinainen tutkimusprosessi on tapahtunut enimmäkseen oman ajatteluni avulla, sen tarkka kuvaileminen on lopputyön mittakaavassa epätarkoituksenmukaista. Kallion (2006) mukaan kirjallisuuskatsauksessa on vaikea tavoittaa aukotonta teknistä objektiivisuutta, ja sen pätevyys yhteiskuntatieteellisenä tutkimuksena perustuukin argumentointiin, jolla osallistutaan ilmiöstä käytävään laajempaan keskusteluun. Oma tavoitteeni lopputyötä tehdessäni on ollut nimenomaan osallistuminen sosiaali- ja terveyspalvelujärjestelmän uudistamiseen liittyvään keskusteluun tuomalla siihen mukaan rakenteellisen sosiaalityön näkökulmaa lasten ja nuorten tietämisen ja asiakasosallisuuden teeman kautta.

Tässä kirjallisuuskatsauksessa tarkastellussa aineistossa tutkijat käyttävät tutkimusta sosiaalisen asianajon (Hokkanen, 2013; Pohjola, 2014) keinona tehdäkseen näkyväksi lasten ja nuorten kokemustietoa heitä kohtaaville ammattilaisille ja päätöksentekijöille, ja tehdäkseen lasten ja nuorten kanssa ehdotuksia vaikuttavamman palvelu- ja tukijärjestelmän luomiseksi. Aineiston tutkimuksissa on tuotettu juuri sitä tietoa, mitä tämän hetken päätöksenteossa ja kehittämistyössä hyvinvointialueilla ja kunnissa kaivataan. On sitten toinen asia, hyödyntävätkö poliittiset päätöksentekijät, toimeenpanosta vastaavat virkamiehet ja toiminnan kehittämisestä vastaavat tahot tätä tietoa. Jo olemassa olevan tutkimustiedon nykyistä aktiivisempi nostaminen julkiseen keskusteluun voisi tehdä siitä saavutettavampaa myös päättäjille (Tiitinen & Lähteinen, 2014).

Julkisuustyö on osa lakisääteistä rakenteellista sosiaalityötä (Shl 1301/2014, 7§), ja myös sosiaalialan kentällä toimivat ammattilaiset voivat nostaa julkisuudessa esiin tutkimustietoa ja omaa ammatillista kokemustietoaan perustellen niiden avulla kehittämistarpeita ja -ehdotuksia. Julkisuustyön avulla tapahtuva sosiaalisen asianajon tehtävä (Hokkanen, 2013; Pohjola, 2014) tuo esiin myös rakenteellisen sosiaalityön poliittisuuden: työntekijä ottaa julkisesti kantaa heikoimmassa asemassa olevien ihmisten oikeuksien puolesta ja pyrkii siten lisäämään yhteiskunnallista tietoisuutta ja heikommissa asemassa olevien ryhmien valtaistumista (Pohjola, 2014; Närhi ym., 2022).

Tiedolla johtamisessa sekä lasten, nuorten ja perheiden palvelujen ja palvelujärjestelmän kehittämisessä (Muurinen, 2019, 13) tulisi suunnitteluvaiheessa tarkastella samanaikaisesti erilaisin menetelmin tehtyjä tutkimuksia riittävän laajan ja kehittämiskohdetta monipuolisesti valaisevan tietopohjan keräämiksi. Usein lähinnä ilmiön yleisyyttä mittaavan tilastotiedon varaan rakentuvassa suunnittelussa ja johtamisessa on riskinä yksipuolisuus laadullisen ja selittävän kokemustiedon jäädessä heikoksi tai puuttuessa kokonaan. Toisaalta ilmiökohtainen laadullinen tieto ei välttämättä kerro, kuinka laajasta tai yleisestä tarpeesta on kyse. Jos päätöksenteko ja kehittämistoimet perustuvat yksipuoliseen tietoon, jää toimenpiteiden vaikuttavuus todennäköisesti toivottua heikommaksi, tai toimenpiteet voivat olla lasten hyvinvoinnille jopa haitallisia.

Asiakkaaksi tulemisen vaiheeseen ja avun saamiseen liittyvien palvelujärjestelmien ja toimintamallien kehittämistä suunniteltaessa pitäisi pohtia kehittämistoimien lapsivaikutuksia lasten ja nuorten asiakaskokemusten valossa (Iivonen & Pollari, 2021; Kansallinen lapsistrategia, 2021) lapsen oikeuksien toteutumisen kannalta parhaan mahdollisen vaihtoehdon löytämiseksi. Kirjallisuuskatsauksen tulosten perusteella rakenteellisilla ratkaisuilla kuten nykyistä huomattavasti vahvemmallalla resursoimisella lapsia kohtaavien työntekijöiden määrään, lapsilähtöisen työotteen koulutuksella, monialaisen työskentelymallin juurruttamisella ja työntekijöiden työhyvinvoinnista huolehtimisella, näyttää olevan perustavanlaatuinen merkitys avun saavutettavuuden, saatavuuden sekä palvelun laadun inhimillisten tekijöiden kannalta. Rakenteelliset reunaehdot ja ratkaisut vaikuttavat siihen, miten lapsen ja ammattilaisen kohtaaminen voi toteutua; onnistunut kohtaaminen taas on edellytys lapsen näkökulmasta oikeellisen, oikea-aikaisen ja vaikuttavan avun saamiseen. Avun vaikuttavuutta voidaan tarkastella ihmisoikeusperustaisesti inhimillisistä lähtökohdista tai taloudellisen tehokkuuden näkökulmasta, ja tulkintani perusteella onnistunut kohtaaminen todennäköisesti lisää vaikuttavuutta molemmista näkökulmista. Jo yksikin aidosti kuulluksi ja nähdyksi tulemisen ja myönteisen tunnistamisen kokemus palvelukohtaamisessa voi olla lapsen kokemusmaailmassa merkittävä voimaannuttava ja osallistava tapahtuma, jolla on pitkäkestoisia positiivisia vaikutuksia hänen elämänsä niin henkilökohtaisen hyvinvoinnin kuin yhteiskunnallisen toimintakyvynkin kannalta. Näitä kohtaamisia on meidän aikuisten mahdollistettava sekä rakenteellisten toimenpiteiden että ammatillisten käytäntöjen ja osaamisen avulla.

Lähteet

- Aaltonen, S., Hästbacka, N. & Kivijärvi, A. (2018). Metelin, kohinan ja hiljaisuuden kohtaaminen hyvinvointipalvelujen haasteena. Teoksessa Aaltonen, S. & Kivijärvi, A. (toim.) Nuoret aikuiset hyvinvointipalvelujen käyttäjinä ja kohteina. Nuorisotutkimusverkosto / Nuorisotutkimusseura, Verkkojulkaisuja 136.
[https://www.nuorisotutkimusseura.fi/images/nuoret aikuiset hyvinvointipalvelujen kayttajina ja kohteina lopullinen.pdf](https://www.nuorisotutkimusseura.fi/images/nuoret_aikuiset_hyvinvointipalvelujen_kayttajina_ja_kohteina_lopullinen.pdf) (Viitattu 31.3.2023)
- Alatalo, M., Miettunen, N., Liukko, E., Kettunen, N. & Normia-Ahlsten, L. (2019) Perhetyön ja muun sosiaalihuollon porrasteisuus lapsi- ja perhepalveluissa: Kohti oikein mitoitettua, oikea-aikaista ja koordinoitua tukea. Työpaperi 39/2019. Helsinki: THL. Saatavilla
<http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-302-797-8> (Viitattu 10.4.2023)
- Araneva, M. (2022). Lapsen suojele: toteuttaminen ja päätöksenteko. Käsikirja lapsen asioista päättävälle. E-kirja. Helsinki: Alma Talent.
- Arnstein, S. (1969). A Ladder of Citizen Participation. *Journal of the American Institute of Planners* 35 (4), (216–224).
- Carniol, B. (1992). Structural social work: Maurice Moreau's challenge to social work practice. *Journal of Progressive Human Services*, 3(1), (1–20).
- Dewey, J. (1920/2012). Filosofian uudistaminen. Suom. Tuukka Perhoniemi. Tampere: Vastapaino.
- Ervast, S-A. & Tulensalo, H. (2006). Sosiaalityötä lapsen kanssa. Soccan ja Heikki Waris -instituutin julkaisusarja 2006:8.
- Eskonen, I. (2005). Perheväkivalta lasten kertomana. Miten ja mitä lapset kertovat terapeuttisissa ryhmissä perheväkivallasta? Acta Universitatis Tamperensis 1107. Tampere: Tampere University Press.
- Espoon keskuksen lastensuojelu (2017). Lastensuojelun ensiarvioinnin ja päivystyksen malli ”Ahma”. Innokylä: <https://innokyla.fi/fi/toimintamalli/lastensuojelun-ensiarvioinnin-ja-paivystyksen-malli-ahma>
- Gallagher, M. (2008). ‘Power is not an evil’: rethinking power in participatory methods. *Children's Geographies*, 6, (137–150).
- Haikkola, E., Näre, L. & Lähteenmaa, J. (2018). Tunnistamisen institutionaaliset kontekstit. Nuoret työttömät aktivointitoimenpiteissä. Teoksessa Aaltonen, S. & Kivijärvi, A. (toim.), Nuoret aikuiset hyvinvointipalvelujen käyttäjinä ja kohteina. Nuorisotutkimusseura ry, Verkkojulkaisuja 136. (53–77) Saatavilla
[https://www.nuorisotutkimusseura.fi/images/nuoret aikuiset hyvinvointipalvelujen kayttajina ja kohteina lopullinen.pdf](https://www.nuorisotutkimusseura.fi/images/nuoret_aikuiset_hyvinvointipalvelujen_kayttajina_ja_kohteina_lopullinen.pdf) (Viitattu 11.4.2023)
- Hallintolaki (434/2003).
- Hart, R. (1992). Children's Participation. From Tokenism to Citizenship. UNICEF: Florence.
- Helavirta, S. (2011). Lapset hyvinvointitiedon tuottajina. Acta Universitatis Tamperensis 1669. Tampere: Tampere University Press.

- Helevirta, S. (2012). Lapset hyvinvointikyselyjen vastaajina – haasteita, pulmia ja mahdollisuuksia. Julkaisussa Raitakari S. & Valokivi, H. (toim.) Tutkiva sosiaalityö. Sosiaalityön tutkimuksen luonne ja odotukset tässä ajassa – käytännön ja tutkimuksen menetelmällinen rikkaus. *Talentia-lehti*, Sosiaalityön tutkimuksen seura.
- Hietamäki, J. (2015). Lastensuojelun alkuarvioinnin vaikutukset vanhempien näkökulmasta. *Jyväskylä studies in education, psychology and social research* 529. Jyväskylä: University of Jyväskylä.
- Hokkanen, L. (2013). Asiakaskansalaisen toimijuus ja sosiaalityöllinen asianajo. Teoksessa M. Laitinen & A. Niskala (toim.), *Asiakkaat toimijoina sosiaalityössä*. Vastapaino. (55–86).
- Hurtig, J. (2006). Lapsen tieto sosiaalityön haasteena. Teoksessa Forsberg, Hannele & Ritala-Koskinen, Aino & Törrönen, Maritta (toim.), *Lapset ja sosiaalityö*. Juva: PS-kustannus. (167–193).
- Iivonen, E. & Pollari, K. (2021). Lapsivaikutusten arvioinnin käsikirja lainvalmistelijoille. Valtioneuvoston kanslian julkaisuja 2021:5. Helsinki: Valtioneuvoston kanslia.
<http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-383-370-8> (Luettu 20.3.2023)
- Ikonen, R., Hietamäki, J., October, M., Seppänen, J. & Halme, N. (2018). Nuorten perheessä kokema väkivalta ja siihen saatu tuki ammattilaisilta. Teoksessa Gissler, M., Kekkonen, M. & Känkänen, P. (toim.), *Nuoret palvelujen pauloissa. Nuorten elinolot -vuosikirja 2018*. Helsinki: PunaMusta Oy. (58–80) Saatavissa <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-343-200-0>
- Isola, A-M., Kaartinen, H., Leemann, L., Lääperi, R., Schneider, T., Valtari, S. & Keto-Tokoi, A. (2017) Mitä osallisuus on? Osallisuuden viitekehystä rakentamassa. Työpaperi 33/2017. Helsinki: THL. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-302-917-0> (Viitattu 2.4.2023)
- Jaakkola, A-M. (2020). Lapsen tilanteen arviointi lastensuojelun sosiaalityössä. Publications of the University of Eastern Finland. Dissertations in Social Sciences and Business Studies No 229. Jyväskylä: Grano Oy.
- Jakonen, M. (2017). Vastatieto: tulevaisuuden asiantuntijuutta etsimässä. Eduskunnan tulevaisuusvaliokunnan julkaisu 1/2017. <https://jyx.jyu.fi/handle/123456789/53239> (Luettu 6.1.23)
- Juhila, K. (2002). Sosiaalityö marginaaleissa. Teoksessa Juhila, K., Forsberg, H. & Roivainen, I. (toim.), *Marginaalit ja sosiaalityö*. Jyväskylä: Kopijyvä Oy.
- Kairala, M. (2018). Sosiaalityön teknologiaosaaminen. Teoksessa Juvonen T., Lindh, J., Pohjola, A. & Romakkaniemi, M. (toim.), *Sosiaalityön muuttuva asiantuntijuus. Sosiaalityön tutkimuksen vuosikirja 2018*. EU: UNIpress. (211–227).
- Kallio, T.J. (2006). Laadullinen review -tutkimus metodina ja yhteiskuntatieteellisenä lähestymistapana. *Hallinnon tutkimus* 25:2, (18–28). Saatavilla <https://journal.fi/hallinnontutkimus/article/view/99500> (Luettu 7.3.2023)
- Kangasniemi, M., Utriainen, K., Ahonen, S-M., Pietilä, A-M., Jääskeläinen, P. & Liikanen, E. (2013). Kuvaileva kirjallisuuskatsaus: eteneminen tutkimuskysymyksestä jäsenettyyn tietoon. *Hoitotiede* 2013, 25 (4). (291–301).

- Kansallinen lapsistrategia (2021). Komiteamietintö. Kansallisen lapsistrategian parlamentaarinen komitea. Valtioneuvoston julkaisuja 2021:8. Valtioneuvosto: Helsinki. Saatavilla <https://julkaisut.valtioneuvosto.fi/handle/10024/162864> (Viitattu 2.4.2023)
- Kiili, J., Sutela, I. & Muhonen, S. (2023). Lasten ja nuorten kokemustieto eduskunnan valiokuntatyöskentelyssä. Julkaisematon artikkelikäsikirjoitus.
- Kuusisto-Niemi, S. & Kääriäinen, A. (2005). Hiljaisen tiedon vallasta näkyvän tiedon valtaan – puheenvuoro tiedon näkyväksi tekemisen puolesta. *Janus* 13(4). (452–460). (Luettu 20.1.2022)
- Laki sosiaalihuollon asiakkaan asemasta ja oikeuksista (812/2000).
- Lapsen oikeuksien komitea (2011). CRC/C/FIN/CO/4* Sopimusvaltioiden yleissopimuksen 44 artiklan mukaisesti antamien raporttien käsittely. Päätelmät: Suomi.
- Lapsen ääni 2022 (2022). Lasten ja nuorten kokemuksia perheen pienituloisuudesta: Hyvinvoinnin vajeet ja haasteet. Pelastakaa Lapset ry. Saatavilla https://pelastakaalapset.s3.eu-west-1.amazonaws.com/main/2022/10/26102145/lapsenaani2022_raportti_web.pdf
- Lastensuojelulaki (417/2007).
- Lundy, L. (2007). Voice' is not enough: conceptualising Article 12 of the United Nations Convention on the Rights of the Child. *British Educational Research Journal* 33 (6), (927–942).
- Lundy, L., McEvoy, L. & Byrne, B. (2011). Working with young children as co-researchers: an approach informed by the United Nations Convention on the Rights of the Child. *Early Education & Development* 22 (5), (714–736).
- Moreau, M. (1992). A Structural Approach to Social Work Practice. *Canadian Journal of Social Work Education*, 5(1), (78–94).
- Mullaly, B. (2007). The New Structural Social Work. Oxford University Press.
- Muukkonen, T. & Tulensalo, H. (2004). Kohtaavaa lastensuojelua. Lapsikeskeisen lastensuojelun sosiaalityön tilannearvioin käsikirja. Selvityksiä 1:2004. Helsingin kaupungin sosiaalivirasto.
- Muurinen, H. (2019). Pragmatismi ja kokeileva lähestymistapa sosiaalityön tiedonmuodostuksessa. Heikki Waris-instituutin tutkimuksia 2/2019, Helsinki: Helsingin yliopisto. Saatavilla <https://helda.helsinki.fi/handle/10138/305215>
- Möller, S. (2004). Sattumista suunnitelmallisuuteen. Lapsen elämäntilanteen kartoitus lastensuojelussa. Opas- ja käsikirjat 1/2004. Jyväskylä: Pesäpuu ry.
- Möller, S. (2005). Arviosta sanoisin. Tutkimus lastensuojelun alkuvaiheeseen liittyvän arvioinnin mallintamisesta. Tutkimuksia 1/2005. Jyväskylä: Pesäpuu ry.
- Niemelä, J. & Kivipelto, M. (2019). Asiakaslähtöinen palvelupolkumalli tulevaisuuden sote-keskusten lähtökohdaksi. Työpaperi 37/2019. Helsinki: THL. Saatavilla <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-343-426-4> (Viitattu 1.4.2023)
- Närhi, K., Kokkonen, T., Kannasojä, S., Rantamäki, N., Ruonakangas, S. & Matthies, A-L (2022). Rakenteellisen sosiaalityön tila ja tulevaisuus Suomessa. MoRa-hankkeen loppuraportin käsikirjoitukseen pohjautuva luento 7.10.2022, Tampere.

- Oranen, M. (2013). Osallisuus osaksi arkea. Teoksessa Hastrup, Arja & Hietanen-Peltola, Marke & Jahnukainen, Johanna & Pelkonen, Marjaana (toim.), Lasten, nuorten ja lapsiperheiden palvelujen uudistaminen. Lasten Kaste -kehittämistyöstä pysyväksi toiminnaksi. Raportti 3/2013. Helsinki: THL.
- Pajamäki, T. & Okker, A-M. (2018). ”Pitäis jaksaa, uskaltaa luottaa ja odottaa” – nuorten kokemuksia palveluista. Teoksessa Gissler, M., Kekkonen, M. & Känkänen, P. (toim.) Nuoret palvelujen pauloissa. Nuorten elinolot -vuosikirja 2018. Helsinki: PunaMusta Oy. (7–81). Saatavilla <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-343-200-0>
- Peirce, C. S. (1897/1931). General historical orientation. Teoksessa Peirce, C.S., Burks, A.W., Hartshorne, C. & Weiss, p. (toim.), The Collected Papers of Charles Sanders Peirce: Vol. 1–2, Principles of philosophy; Elements of logic. Charlottesville: IntelLex Corporation. (3–72).
- Pekkarinen, E. (2007). Adolescent girls and group activity within the field of child welfare. *Nordisk Sosialtarbeid* 27 (3). (182–193).
- Pekkarinen, E. (2018). ”Mä oon tässä asiakirja muitten joukossa” - Koulukodeista aikuistuneiden kokemuksia lastensuojelusta. Teoksessa Aaltonen, S. & Kivijärvi, A. (toim.), Nuoret aikuiset hyvinvointipalvelujen käyttäjinä ja kohteina. Nuorisotutkimusseura ry, Verkkojulkaisuja 136. (173–197) Saatavilla [https://www.nuorisotutkimusseura.fi/images/nuoret aikuiset hyvinvointipalvelujen kayttajina ja kohteina_lopullinen.pdf](https://www.nuorisotutkimusseura.fi/images/nuoret_aikuiset_hyvinvointipalvelujen_kayttajina_ja_kohteina_lopullinen.pdf)
- Peltola, M. & Moisio, J. (2017). Ääniä ja äänettömyyttä palvelukentillä. Katsaus lasten ja nuorten palvelukokemuksia koskevaan tietoon.
- Petrelus, P., Tulensalo, H., Jaakola, A-M. & Hietamäki, J. (2016). Lapsen elämäntilanteen ja tuen tarpeiden lapsikeskeinen, monitoimijainen arviointi: Tietoa lastensuojelun kehittämisen pohjaksi. THL, työpaperi 33/2016.
- Petrelus, P. & Eriksson, P. (2018). Uudistuva lastensuojelu – kohti asiakkaiden ja ammattilaisten yhteistoimintaa. Työpaperi 32/2018. Helsinki: THL. Saatavilla <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-343-208-6> (Viitattu 2.4.2023)
- Pirskanen, H., Kataja, K., Kuussaari, K & Holmila, M. (2018). Nuorten näkemyksiä avusta ja tuesta palvelujärjestelmässä, kun vanhemmalla on päihdeongelma. Teoksessa Gissler, M., Kekkonen, M. & Känkänen, P. (toim.) Nuoret palvelujen pauloissa. Nuorten elinolot -vuosikirja 2018. (104–112) Helsinki: PunaMusta Oy. Saatavilla <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-343-200-0>
- Pohjola, A. (2003). Sosiaalityön koulutuksen tila ja paikka. Teoksessa Laitinen, M. & Pohjola, A. (toim.), Sosiaalisen vaihtuvat vastuut. Juva: PS-kustannus. (145–165).
- Pohjola, A. (2011). Rakenteellisen sosiaalityön aika. Teoksessa Pohjola, A. & Särkelä, R. (toim.), Sosiaalisesti kestävä kehitys. Helsinki: Sosiaali- ja terveysturvan keskusliitto. (207–224).
- Pohjola, A. (2014). Rakenteellisen sosiaalityön paikannuksia. Teoksessa Pohjola A., Laitinen, M. & Seppänen, M. (toim.), Rakenteellinen sosiaalityö. Sosiaalityön tutkimuksen vuosikirja 2014. Kuopio: UNIPress, (16–36).

- Pohjola, A., Laitinen, M. & Seppänen, M. (2014). Rakenteellisen sosiaalityön jäsentyminen. Teoksessa Pohjola, A., Laitinen, M. & Seppänen M. (toim.), Rakenteellinen sosiaalityö. Sosiaalityön tutkimuksen vuosikirja 2014. Kuopio: UNIpress, (281–294).
- Pohjola, A., Kemppainen, T., Niskala, A. & Peronius, N. (2019). Sosiaalityö osana yhteiskunnallista kehityskulkua. Teoksessa Pohjola, A., Kemppainen, T., Niskala, A. & Peronius, N. (toim.), Yhteiskunnallisen asemansa ottava sosiaalityö. Tampere: Vastapaino. (13–54).
- Pösö, T. (2004). Vakavat silmät ja muita kokemuksia koulukodista. Helsinki: Stakes.
- Salminen, A. (2011). Mikä kirjallisuuskatsaus? Johdatus kirjallisuuskatsauksen tyyppeihin ja hallintotieteellisiin sovelluksiin. Vaasa: Vaasan yliopiston julkaisuja. Saatavilla https://www.univaasa.fi/materiaali/pdf/isbn_978-952-476-349-3.pdf (Luettu 7.3.2023)
- Sandberg, E. (2018). ”Toivoin, että minut olis huomioitu tyttönä, jolla on ongelmia, eikä tyttönä, joka on ongelma” – ADHD-oireisten nuorten kokemuksia tukitoimista Suomessa. Teoksessa Gissler, M., Kekkonen, M. & Känkänen, P. (toim.) Nuoret palvelujen pauloissa. Nuorten elinolot - vuosikirja 2018. Helsinki: PunaMusta Oy. (94–103) Saatavilla <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-343-200-0>
- Sauri, P. (2015). Julkishallinto ja sosiaalinen media. Kaks – kunnallisan alan kehittämissäätiö. <https://kaks.fi/wp-content/uploads/2015/03/Julkishallinto-ja-sosiaalinen-media.pdf> (Luettu 21.12.22)
- Shier, H. (2001). Pathways to participation: openings, opportunities and obligations. A new model for enhancing children’s participation in decision-making in line with Article 12.1 of the UNCRC. *Children & Society*, 15, (107–117).
- Sipilä, A. (2011). Sosiaalityön asiantuntijuuden ulottuvuudet - Tiedot, taidot ja etiikka työntekijöiden näkökulmasta kunnallisessa sosiaalityössä. Itä-Suomen yliopisto Yhteiskuntatieteiden ja kauppatieteiden tiedekunta. Kuopio. <https://erepo.uef.fi/handle/123456789/10477> (Luettu 9.1.2023)
- Sosiaalihuoltolaki 1301/2014
- Suomen perustuslaki (731/1999). Saatavilla <https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/1999/19990731>
- Suoranta, J. & Ryyänen, S. (2014). Taisteleva tutkimus. Riika: Into.
- THL (2018). Asiakasosallisuus palvelujärjestelmässä. Saatavilla https://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/137297/TT_Asiakasosallisuus_26112018_verkko.pdf?sequence=1&isAllowed=y (Viitattu 18.5.2023)
- THL (2020). Asiakkaiden osallisuus palveluiden ja palvelujärjestelmän kehittämisessä. Innokylä: <https://innokyla.fi/fi/kokonaisuus/asiakkaiden-osallisuus-palveluiden-ja-palvelujarjestelman-kehittamisessa> (Viitattu 18.5.2023)
- THL (2023). Asiakasosallisuus palvelujärjestelmässä. Saatavilla <https://thl.fi/fi/web/sote-palvelujen-johtaminen/asiakas-palveluissa/asiakasosallisuus-palvelujarjestelmassa> (Viitattu 18.5.2023)
- Thomas, N. (2021). Child-led research, children’s rights and childhood studies: A defence. *Childhood*. 28 (2), (186-199).

- Tiainen, A., Kalliomeri, R. & kehittäjäryhmän lapset (2020): Perheväkivaltaa kokeneet lapset toiminnan kehittäjinä. Helsinki: Pelastakaa Lapset ry. Saatavilla https://issuu.com/ensijaturvakotienliitto/docs/perhevakivaltaa_kokeneet_lapset_toiminnan_kehittaj
- Tiitinen, L. & Lähteinen, S. (2014). Julkisen viestinnän keinoilla toteutetun rakenteellisen sosiaalityön tavoitteet. Teoksessa Pohjola A., Laitinen, M. & Seppänen, M. (toim.), Rakenteellinen sosiaalityö. Sosiaalityön tutkimuksen vuosikirja 2014. Kuopio: UNIPress, (191–213).
- Timperi, T. (2022). Sote-integraation edellyttämä monialainen yhteistyöosaaminen: Selvityshenkilön raportti. Raportteja ja muistioita 2022:22. Sosiaali- ja terveysministeriö. Saatavilla <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-00-5399-4>
- Toikko, T. & Rantanen, T. (2011). Tutkimuksellinen kehittämistoiminta. Tampere: Tampereen yliopistopaino Oy.
- Tulensalo, H. (2015). Lapsen tiedollinen toimijuus lastensuojelun sosiaalityössä. Tampere: Tampereen yliopisto.
- Tulensalo, H. (2016). Lastensuojelun asiakkaana olevien lasten kertomuksia lapsille tärkeistä asioista. Teoksessa Nousiainen, K, Petrelius, P. & Yliruka, L. (toim.) Puheesta tekoihin! Ylisukupolvisten ongelmien ehkäiseminen lastensuojelussa ja perhe- ja sosiaalipalveluissa. Työpaperi 20/2016. Helsinki: THL, (44–59). Saatavilla <https://urn.fi/URN:ISBN:978-952-302-677-3>
- Tulensalo, H., Kumpulainen, K. & Kekkonen, M. (2017). Monitoimijainen arviointi. Teoksessa Erityis- ja vaativan tason palvelujen työpajaproessin arviointi. Osana Lapsi- ja perhepalveluiden muutosohjelmaa. Työpaperi 26/2017. Helsinki: THL, (11–37).
- Tulensalo, H., Kalliomeri, R. & Laimio, J. (2021). Kohti lapsen näköistä osallisuutta. Pelastakaa Lapset ry. Saatavilla <https://www.pelastakaalapset.fi/uutiset/kohti-lapsen-nakoista-osallisuutta-kirja-julkaistu/>
- Tuomi, J. & Sarajarvi, A. (2018). Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi. Helsinki: Tammi.
- Törrönen, M. & Vornanen, R. (2014). Young People Leaving Care: Participatory Research to Improve Child Welfare Practices and the Rights of Children and Young People. *Australian Social Work* 67 (1), (135–150).
- Weinberg, M. (2008). Structural Social Work: A Moral Compass for Ethics in Practice. *Critical Social Work* 9 (1). Saatavilla <http://www.uwindsor.ca/criticalsocialwork/structural-social-work-a-moral-compass-for-ethics-in-practice>
- Yleissopimus lasten oikeuksista (60/1991). Saatavilla https://www.finlex.fi/fi/sopimukset/sopsteksti/1991/19910060/19910060_2#idp447618352 (Viitattu 31.3.2023)
- Ylitalo, M. & Rantanen, E. (2018). Pitkäaikaissairaiden tai vammaisten lasten sisarusten kertomuksia palvelukokemuksista. Teoksessa Gissler, M., Kekkonen, M. & Känkänen, P. (toim.), Nuoret palvelujen pauloissa. Nuorten elinolot -vuosikirja 2018. Helsinki: PunaMusta Oy, (113–123). Saatavilla <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-343-200-0>